

Misshandeln i Gissebo 1845

Misshandeln i Gissebo 1845

Söndagen den 30 mars 1845, omkring klockan fem om aftonen, hade drängen Johan Qvist i Tomasbo och 24 gruvarbetare från Mormorsgruvan samlats i Gissebo by. De flesta var mellan 19 och 23 år, med undantag av Ovist som var närmare 40 år. De var alla beväpnade med störar och käppar och ofredade byborna med hotelser och oljud. De begav sig till hemmansägaren Petter Erikssons hus. Förutom Petter Eriksson fanns där hans granne Sven Andersson och två skärgårdskarlar från Östra Eds socken. Anders Peter Nilsson från Ekön och Anders Johan Nilsson från Trässön.

Sven Andersson gick ut till gruvarbetarna och frågade vad de hade för ärende med sina tillhyggen.

”Ni hyser rövare och mördare” svarade en av gruvarbetarna. En annan sade ”Har ni några skärgårdskarlar här? Ni skall få se vad det kostar att hysa rövare. Om ni inte utsläpper dem ska vi riva huset”.

Sven Andersson sade till dem att ge sig av och att de inget hade där att uträtta. Sedan gick han in i stugan igen. Gruvarbetarna omringade då stugan och slog med sina stakar och käppar i väggarna. En av dem visade upp en kniv i fönstret och ropade”. Kom ut så ska ni få se vad denna blir nyttig till”. Sven Andersson

uppmånade dem att gå hem igen men de svarade ”Vi går inte förrän skärgårdskarlarna kommer ut”. Efter en stund backade gruvarbetarna bort från gårdsplanen och då passade skärgårdskarlarna på att springa ut från huset. Hunna ett stycke sprang de åt var sitt håll men gruvarbetarna följde efter dem.

Vid hörnet av bonden Sven Anderssons hus blev skärgårdskarlen Anders Peter Nilsson upphunnen och gruvarbetarna slet tröjan av honom. Han hann över gärdesgården och förbi lumpsamlaren Svenssons stuga, men på dennes vedbacke blev han på nytt upphunnen och blev liggande under slag av käppar och störar.

Den andra skärgårdskarlen Anders Johan Nilsson lyckades fly ut på ett gärde, där blev han upphunnen och fick flera slag med en järnhejel av drängen Qvist. Nilsson slingrade sig undan till ett staket vid bysmedjan, men där slog Qvist till honom igen så att han blev liggande. Vittnen sade att han fick ta emot flera slag så blodet stänkte omkring honom. Skärgårdskarlen låg utan att röra sig och då kom flera gruvarbetare fram och slog honom med stänger och käppar. Till slut lyckades bonden Sven Andersson att få stopp på misshandeln och gruvarbetarna gav sig av. De båda skärgårdskarlarna var illa åtgångna men kunde med bybornas hjälp ta sig inomhus. Elva stakar, somliga blodiga och avslagna, plus en blodig sten, låg slängda på marken efter händelsen.

De båda skärgårdskarlarna blev senare undersökta av distriktsläkaren Hellman och han gav följande utlåtande:

Anders Peter Nilsson hade två sår om en tums längd, han hade blivit slagen med ett trubbigt föremål i huvudet, han hade en större blånad på vänstra handen, blodvite på högra axeln, och en mängd skrubbsår.

Anders Johan Nilsson hade ett större sår i huvudet på ungefär 10 tums längd, i mitten låg huvudskålen blottad.

Mormorsgruvans gruvlave omkr. 1870 Foto Augusta Zetterling

Gissebo 1905. Foto Johan Thorin.

På vänstra armen hade han ett sår om en tumms diameter, ca en tum djupt, två skrubbsår och flera blånader, på ryggen fanns fyra blodviten. I vecka livet fanns en större svullnad i förening med blodvite.

Misshandeln togs upp vid sommaringet i Kinda härad och 20 personer var instämnda som svaranden. De förhördes en och en. Alla tilltalade medgav att de varit i Gissebo av olika anledningar. Någon skulle hämta brännvin, någon skulle hälsa på sina syskon, någon skulle hämta kvarglömda verktyg och så vidare. Men ingen erkände någon misshandel. Några hade överhuvudtaget inte sett något bråk utan menade att allt var lugnt den kvällen. Andra hade sett en hop människor som sprungit därifrån av någon anledning. Ytterligare några andra hade visst sett andra gruvarbetare i Gissebo, men de hade verkat både nyktra och skötsamma och några skärgårdskarlar hade de rakt inte sett till. Åklagaren var mycket missnöjd med gruvarbetarna vittnesmål och kallade in en hel del andra vittnen. Målet kom inte att avgöras förrän vid vintertinget 1847, nästan två år senare.

Kinda tingshus 1902. Foto Johan Thorin.

Flera boende i Gissebo by fick vittna, bland annat bonden Sven Andersson. De kunde namnge många av gruvarbetarna som varit med om misshandeln. Även drängen Jonas Qvist pekades ut.

Men det fanns fler vittnen. Innan uppträdet i Gissebo hade pigan Anna Charlotta Andersdotter hört Johan Qvist säga att han skulle slå av armen av den ene skärgårdskarlen om han fick tag på honom. Statkarlen Jonas Botvidsson vittnade att han sett ganska många gruvarbetare som samlats vid Närstad gård den omnämnda dagen, vilka sedan gått åt Gissebohället. Vittnet Gustaf Andersson hade hört Qvist säga att han slagit den ene skärgårdskarlen med en järnhejel så han stupat.

Pigan Maria Kristina Jeremiasdotter hade sett gruvarbetarna gående mot Gissebo med störrar i händerna och Inga Lena Olofsdotter hade också sett gruvarbetarna på väg mot Gissebo, skrikandes och sjungandes med stakar som de slagit i backen. De tilltalade nekade bestämt till detta och menade att vittnena hade sett fel.

Då kallades den ene av skärgårdskarlarne, Anders Peter Nilsson till tinget. Den andre skärgårdskarlen var på utrikes sjöresa och gick ej att få tag på. Anders Peter Nilsson berättade sin version av händelsen och sade sig inte igenkänna gruvarbetarna sedan tidigare. Ej heller visste han om att han förolämpat dem eller varför de ville honom så illa. Han påtalade också att han länge efter misshandeln varit oförmögen till arbete.

De tilltalade gruvarbetarna försäkrade att de inte förr sett Anders Peter Nilsson, absolut inte misshandlat honom och att anklagelserna var helt och hållet påhittade.

En del av de instämnda personerna från Mormorsgruvan blev friade men gruvarbetarna Gustaf Karlsson, Anders Fogel, Gustaf Gärling, Gustaf Ahlström, Jonas Fristedt, Anders Fristedt, Karl Axel Fristedt, Fredrik Sundberg, Karl Lejman, Anders Wallin, Salomon Bergqvist, Samuel Nystedt, Sven Kindberg samt drängen Johan Qvist blev alla fällda mot sitt nekande.

De blev var och en dömda för:

Bruten sabbatsfrid att böta 3 rk 16 sk, för fyra större sår att böta 13 rk 16 sk, för tre mindre sår att böta 2 rk, för minst 11 blånader att böta 7 rk 16 sk, för 6 blodviten att böta 4 rk. Tillsammans 30 rk, i treskifte mellan kronan, häradet och åkagaren. I brist på bötestillgång fick de undergå 22 dagars fängelse vid vatten och bröd å länshäktet i Linköping. Samt dessutom en för alla och alla för en ersätta Anders Peter Nilsson och Anders Johan Nilsson för sveda, värk, läkarelön, hinder i arbete, och inställelsebesvär med 16 rk 32 sk samt vedergälla kallade vittnen med 2 rk.

Att undergå straffet ”vatten och bröd” skall nog inte bara ses som ett frihetsberövande utan även som ett kroppsstraff. Att under 22 dagar endast leva på vatten och bröd var hårt för kroppen bland annat för att man förlorade mycket av kroppsalterna. Det gällde, om man kunde, att ”äta upp sig” innan man påbörjade straffet.

De började sitt straff 11 maj 1947 och släpptes igen 2 juni 1947. Fängelsestraffet var ändå väl tajmat. Linköpings nya kronohäkte stod klart 1846 och sågs då som en del av en ny och liberal fångvård. 1840-41 års riksdag beslutade att länsfängelserna och kronohäktena skulle ha fängelseceller, tidigare hade man haft logement.

Detta är ett märkligt fall på så sätt att vi inte får reda på varför misshandeln skett. Inga erkännanden kom fram vid rättegången. Hade skärgårdskarlarna gjort något som retat upp gruvarbetarna vid Mormorsgruvan så till den milda grad att de tog lagen i egna händer och gjorde sig skyldiga till denna grova misshandel. Eller var det så att de båda skärgårdskarlarna var kända tjuvar och våldsmän och gruvarbetarna tänkte köra bort dem så att de aldrig skulle komma tillbaka igen eller var det ett misstag på något sätt? Man kan ju undra om vi någonsin får svar på detta.

Interiör av Linköpings fängelse på 1950-talet. Foto Arne Gustafsson. Arkiv Bild Linköping

Roy Andersson 2010-01-12

Referenser

Vadstena Landsarkiv:

Kinda Häradsrätts domböcker vid ordinarie ting A I a: 101-103

Linköpings kronohäkte DIIIaa:85

